

**Biblioteca ASTRA,
Corpul B**

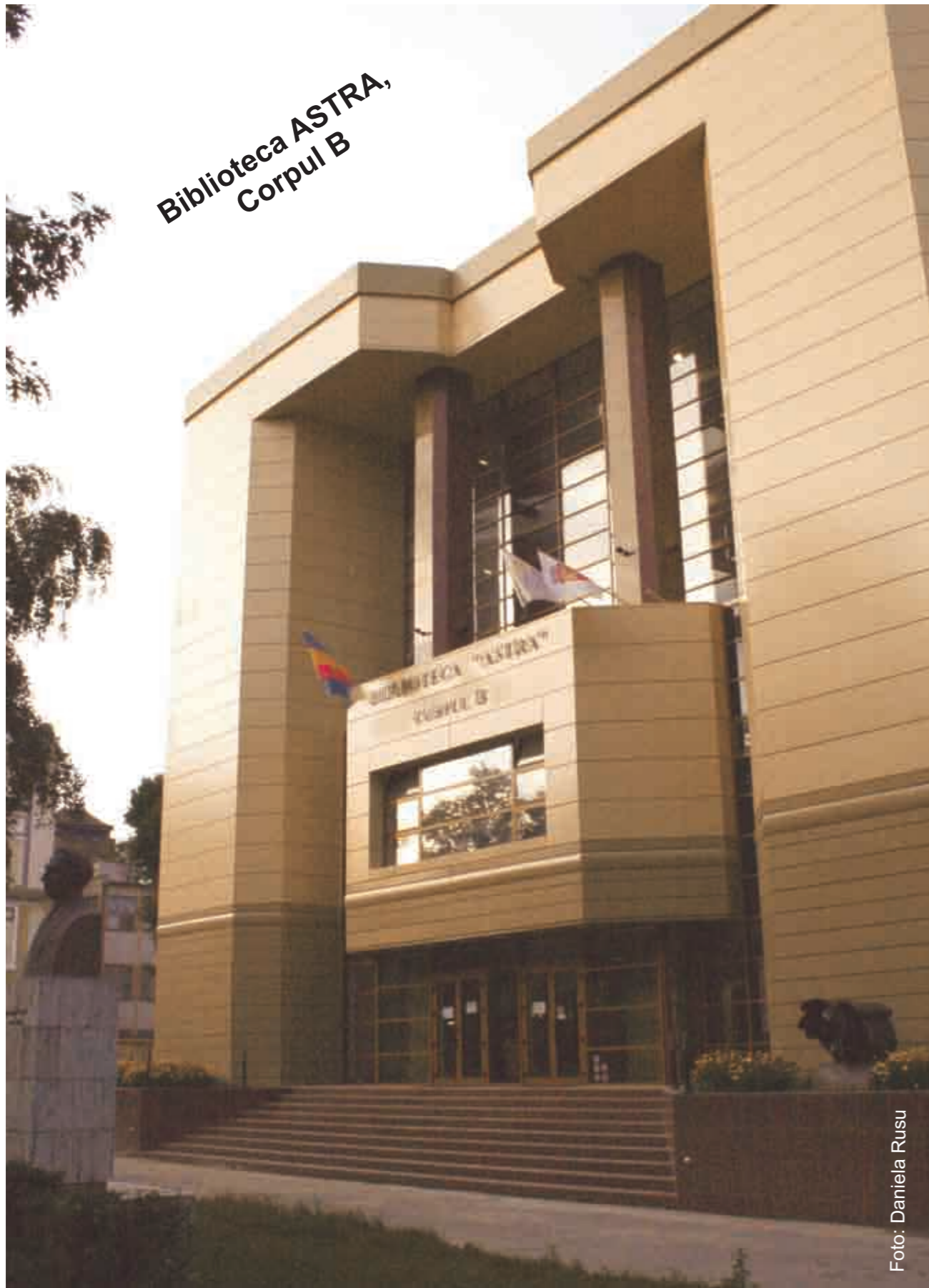
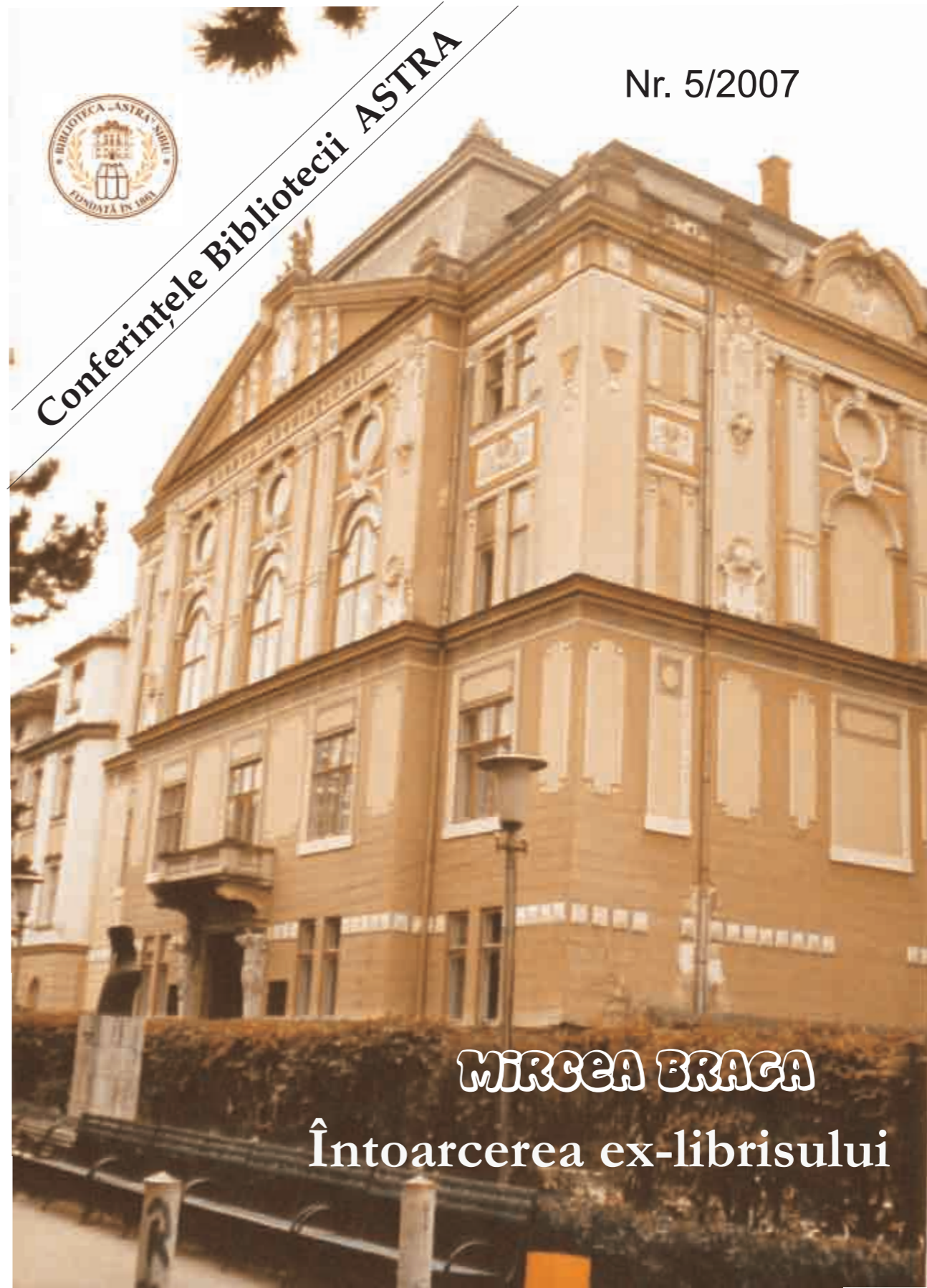

Foto: Daniela Rusu

Conferințele Bibliotecii ASTRA

Nr. 5/2007

MIRCEA BRAGA
Întoarcerea ex-librisului

Din această serie au apărut conferințele ținute de:

Octavian Paler
Constantin Noica
Horia Bernea
Rodica Braga

Conferințe pregătite pentru editare:

Ion Agârbiceanu (*restituiri*)
Inagurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007
Eginald Schlattner
Joachim Wittstock
Nora Iuga
Liliana Ursu
Acad. Mircea Păcurariu
Iuliu Paul

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Conferințele Bibliotecii ASTRA: Mircea Braga

Coordonatorul colecției: **Onuc Nemeș-Vintilă**
Tehnoredactare computerizată: Daniela Rusu
Grafică copertă: Daniela Rusu
Lucrare realizată la tipografia Bibliotecii ASTRA
Tiraj: 30 exemplare

*Versiunea în format electronic a conferinței se află la Biblioteca ASTRA,
Compartimentul Colecții Speciale*

BIBLIOTECA JUDEȚEANĂ ASTRA SIBIU

Str. George Barițiu, nr. 5/7
550178 Sibiu/România

Tel: +40 269 210551
Fax: +40 269 215775
Internet: www.bjastrasibiu.ro
E-mail.: bjastrasibiu@yahoo.com

ISSN: 1843 - 4754

Mircea Braga

n. 1938

Date bio-bibliografice

Născut la Sibiu, în 27 august 1938. Absolvent, în 1960, al Facultății de Filologie din cadrul Universității “Babeș-Bolyai” din Cluj. Stabilit în urma repartiției la Baia Mare, a fost: profesor și director adjunct la Școala generală nr. 5, redactor și șeful secției culturale a ziarului regional, instructor cu probleme de artă profesionistă, director al Teatrului dramatic. Stabilit la Sibiu în anul 1970, a fost directorul Teatrului de stat, președinte al Comitetului pentru cultură al județului Sibiu, redactor la Revista “Transilvania”, președinte al Casei de Presă și Editură “Transpres” și director al Editurii “Imago”. Din 1993 – profesor universitar la Universitatea “1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, conducător de doctorat. Director al Centrului de Cercetare a Imaginarului “Speculum” din cadrul aceleiași universități.

Doctor în filologie al Universității “Babeș-Bolyai” din anul 1984, în urma susținerii tezei “V. Voiculescu. Studiu critic”.

Membru al Uniunii Scriitorilor din România și al Asociației Naționale de Literatură Comparată.

A publicat 22 de volume de estetică, critică și istoriei literară, a îngrijit și prefăcut 33 de ediții din opere ale unor scriitori români și străini, a participat cu studii la diferite volume colective, a semnat peste 1.500 de studii în presa din țară și străinătate.

A obținut Premiul de critică și istoriei literară al Uniunii Scriitorilor, Filiala Sibiu, pentru vol. *Istoria literară ca pretext* în anul 1982, iar în 2006 Premiul *Opera omnia*.

Volume apărute: *Spectacolul de teatru și realizatorii lui*, Baia Mare, 1970 (în colaborare cu Marius Popescu); *Sincronism și tradiție*, Cluj, Ed. Dacia, 1972; *Conjuncturi și permanențe*, Cluj, Ed. Dacia, 1976; *Destinul unor structuri literare*, Cluj, Ed. Dacia, 1979; *Istoria literară ca pretext*, Cluj, Ed. Dacia, 1982; *V. Voiculescu în orizontul tradiționalismului*, București, Ed. Minerva, 1984; *Când sensul acoperă semnul*, București, Ed. Eminescu, 1985; *Recursul la tradiție*, Cluj, Ed. Dacia, 1987; *Pe pragul criticii*, Sibiu, Ed. Transpres, 1992; *Decupaje în sens*, Sibiu, Ed. Imago, 1997; *Cultura - o utopie asumată?*, Sibiu, Ed. Imago, 2000; *Epoca marilor clasici*, serie de 8 fascicule, Sibiu, Ed. Imago, 2001; *Epoca marilor clasici*, curs universitar, Alba Iulia, Ed. Univ. "1 Dec. 1918", 2001; *Critică și poetică literară*, serie de 10 fascicule, Sibiu, Ed. Imago, 2002; *Istoria literaturii române*, curs universitar, Alba Iulia, Ed. Univ. "1 Dec. 1918", 2002; *V. Voiculescu*, curs universitar, Alba Iulia, Ed. Univ. "1 Dec. 1918", 2002; *Teorie și metodă*, Sibiu, Ed. Imago, 2002; *Replieri interpretative*, Sibiu, Ed. Imago, 2003; *Sociologia literaturii*, Sibiu, Ed. Imago, 2003; *Dincolo de binele și răul culturii (Fr. Nietzsche)*, vol. 1, Sibiu, Ed. Imago, 2006; *Incursiuni în imaginar. Comentarii și interpretări* (în colaborare cu Gabriela Chiciudean), Sibiu, Ed. Imago, 2007; *Ideologia "Junimii"* (coordonare și studiu introductiv; în colaborare cu G. Chiciudean și A. M. Gherman), București, Ed. Academiei Române, 2007.

Din această serie au apărut conferințele ținute de:

Octavian Paler
Constantin Noica
Horia Bernea
Rodica Braga

Conferințe pregătite pentru editare:

Ion Agârbiceanu (restituiri)
Inaugurarea Bibliotecii ASTRA, Corpul B, 1 ianuarie 2007
Eginald Schlattner
Joachim Wittstock
Nora Iuga
Liliana Ursu
Acad. Mircea Păcurariu
Iuliu Paul

Întoarcerea ex librisului

Conform tradiției, în jurul vârstei de 40 de ani (aprox. 610 e.n.), Mahomed a avut revelația coranică în timp ce medita într-o grotă din apropiere de Mecca. În Sura XCVI (utilizăm traducerea lui Silvestru Octavian Isopescu), sînt reproduse cuvintele pe care le-ar fi adresat viitorului Profet arhanghelul Gabriel: “*Citește! în numele Domnului tău, care a făcut, a făcut pe om din sînge încheșat! Citește! Căci Domnul tău e prea bun, El este cel ce [ne-]a învățat [să purtăm] condeiul, l-a învățat pe om ceea ce n-a știut*”. Dar deși verbul *iqra* a fost tradus, în majoritatea cazurilor, prin “a citi”, el păstrează, în uzul epocii, și sensurile de “a predica”, “a cunoaște”, “a comunica”. De altfel, nu puțini comentatori se îndoiesc de faptul că Mahomed ar fi știut să scrie și să citească, o confirmare indirectă venind chiar din precizarea că arhanghelul i-a “dictat” – în înțelesul comunicării exacte a unui text ce nu trebuia alterat – pericopele, episoadele Coranului, pe care Profetul le-a memorat pentru a le transmite celor din jur. În timp, doar o parte a învățăturilor a fost consemnată în scris, materialele utilizate fiind extrem de fragile (foi de palmier, bucăți de mătase, omoplați de cămilă, fragmente de ceramică etc.), astfel încît atunci cînd, după moartea Profetului, în condiții de diminuare drastică a influenței noii religii, a apărut necesitatea realizării întregului doctrinar, procesul de colaționare n-a putut face abstracție de ceea ce conservase memoria credincioșilor. Definitivarea textului Coranului (se pare – cf. excelentei sinteze a lui Albert Flocon, *L’Univers des Livres* – că prima versiune relativ completă a Coranului datează din anul 748, înainte de Mahomed arabii neavînd literatură, chiar documentele epigrafice fiind mult prea rare) a făcut astfel, din

islamism, cea de a treia religie a Cărții, după iudaism și creștinism, și a deschis totodată istoria impresionantei biblioteci musulmane.

Nu putem ocoli adevărul că Dumnezeu Islamului este, mai mult decât în celelalte religii, *autorul Cărții*, că scrierea – și am văzut aceasta – este un dar al divinității, că, în consecință, prestigiul textului are un temei care transcende accidentalul și interesul imediat. Norma o găsim într-un text indian: “*Trebuie să facem ceea ce au făcut zeii la început*” – principiu care susține marile ritualuri ale aproape tuturor miturilor și religiilor lumii. Or, prima mare împlinire a religiei islamice a fost o Carte, devenită temei al acesteia și temei al tuturor celor văzute și nevăzute. Mai mult, Coranul însuși nu este o carte înghețată în litera ei, sensul și împrejurările stabilind, prin aceeași grație divină, expresia: “*Dacă ștergem semne (din Coran, se spune în Sura vacii, 100 – n.n.) sau le uităm, aducem altele mai bune decât ele sau asemenea cu ele. Oare nu știi că Dumnezeu e atotputernic?*” Descoperind cultura scrisă și instalându-se în ea, arabii extind cultul Cărții la cultul cărților, iar o dată cu preluarea de la chinezi a tehnologiei fabricării hârtiei, fac primul pas spre ceea ce se va numi “galaxia Gutenberg”. Pretutindeni în lumea musulmană se traduc febril texte, îndeosebi din greacă și sanscrită, ancorate în aproape toate științele, inclusiv filozofie, se dezvoltă o adevărată rețea de librării (numai în Bagdad, în sec. al X-lea, funcționau peste o sută de librari), apar acum marile biblioteci, însumând sute de mii de volume (distrusă de cruciați, despre biblioteca din Tripoli se spune că ar fi deținut aproximativ 3 milioane de unități de carte). Decupăm din același documentar al lui Albert Flocon o mărturie a lui Avicenna, cel care a poposit într-o bibliotecă din Buhara: “*Am intrat într-o casă cu multe încăperi; fiecare era prevăzută cu rafturi pe care cărțile stăteau îngrămădite unele peste altele. Într-o cameră erau cărți de limbi și de poezie; în alta, cărțile de drept, și așa mai departe; fiecare cameră*

era rezervată unei științe deosebite. Am citit catalogul vechilor greci și i-am cerut pe cei pe care i-am dorit; și am văzut cărți pe care nu le mai văzusem niciodată și pe care nu le-am mai revăzut de atunci. Am citit aceste cărți și am luat note. Și astfel am putut înțelege locul pe care îl ocupă fiecare om în știința sa deosebită". E un cult, cultul cărților, pe care Europa îl va descoperi mult mai târziu; deocamdată, era ocupată cu păstrarea prin violență a cultului Cărții: după Reconquistă, aproape tot ceea ce conservaseră bibliotecile maure din Peninsula Iberică a fost dat pradă focului (documentele ne spus că numai catalogul bibliotecii din Cordoba însuma 44 de volume...). Evităm a pronunța cuvântul intoleranță? Dar cum să punem sub altă siglă îndemnul Sf. Augustin din *Contra Faustus*: "*Ardeți toate acele pergamente pictate și elegante, învelite în piei minunate*", chiar dacă, în context, erau vizate cărțile manicheene? Evident că intoleranța nu a ocolit, în temă, nici lumea arabă: distrugerea de către fanatici, în 1068, a bibliotecii din Cairo n-a fost un gest singular; dar nici unul decurgând dintr-o instituționalizare a selecției rigide, a opțiunii dogmatice.

O învățătură mijlocită a Coranului spune că o carte, o dată elaborată, trebuie dată lumii: așa a procedat divinitatea, așa se cuvine să procedeze și muritorii. Fiindcă scrierea însăși nu e o descoperire a omului, ci un lucru apărut prin voința Domnului, lumea arabă a impus lecția bibliotecilor publice și a celor particulare. "Casa înțelepciunii" din Cairo (sec. al X-lea) avea patruzeci de săli și era finanțată în parte din veniturile palatului. Se spune că, aici, "*condeie, cerneală și hârtie erau gratuite pentru cititori, iar bibliotecarii și cercetătorii primeau un salariu*" (Yves Thoraval, *Dicționar de civilizație musulmană*). Bineînțeles, însă, că bibliotecile private erau mult mai numeroase, apărute nu în absența competiției; oricum, existența lor devenise

un însemn al înaltei nobilități, ceea ce – întrucât competiția nu a avut și nu are granițe etnice – a contaminat, destul de repede, curțile Europei. De aici – forțarea vocabularului și mascarea sensului: s-au propus și s-au adoptat cuvintele “colecționar” și “bibliofil”, ceea ce ne arată că spațiul numit bibliotecă este și un spațiu bîntuit; și ține de firescul dezvoltării bibliotecii faptul că a fost și este cutreierată de fantome, sau mai puțin fantome, întruchipate din obsesii, pasiuni devoratoare, orgolii și ambiții inabil ascunse, din simțul acut al proprietății și dintr-o avariție oarecum gratuită, așa cum, de altfel, e orice avariție exercitată în sine și pentru sine, din dorința de a putea spune că ai mereu la îndemână cuvîntul, indiferent de cine și de cum a fost el rostit. Ceea ce nu înseamnă și a-l consuma, beneficiarul poate fi absent, iar între nașterea și moartea unei biblioteci se poate întinde, în acest caz, doar acumularea, adică – printr-un paradox absolut – vidul. Biblioteca aceasta nu este departe de o “hierofanie” a golului stăpînului, interesul fiind la rîndul său o fantomă, ține de o lume a paranormalului nerecunoscută ca atare. Sau, cum scria același Albert Flocon: *“Să strîngi cărți! Să le îngrămădești pînă la tavan! Să le îmbraci în livrea ca pe lachei! Cel puternic adaugă la semnele exterioare ale puterii, cărțile. Obiecte curioase, prețioase sau rare, posesia lor este socotită mai importantă decît însuși cititul. Cel puternic le stăpînește ca un proprietar, fără a le frecventa cu adevărat. Gloria lor o sporește pe a sa, cu ajutorul banilor. Alcătuirea unei biblioteci face parte din obligațiile mondene, din îndatoririle obștești. Cînd Saint-Simon descrie pe ducele de Noailles, el zugrăvește portretul bibliofilului monden, a celui «ce se lăuda că știe tot, că se pricepe la cărți, că și-a făcut o bogată bibliotecă, a aceluia care îndrăgea oamenii de litere și pe savanți pentru a-și mări gloria și onoarea, pentru a se recomanda...». Nenumărate biblioteci astfel alcătuite se dezvoltă*

sau pier, ca urmare a interesului capricios al mecenaților. Soarta cărților depinde, la o primă vedere, de o nouă concepție asupra prestigiului”.

Cutreierînd spațiul bibliotecii, anomalia poate îmbrăca forme din cele mai diferite. Nu este ocolit nici slujitorul bibliotecii: la o extremă, se situează vocația păzitorului care interzice totul, chiar firescul, contactul cu o asemenea voință indestructibilă punîndu-l pe Leibniz, la Viena, în imposibilitatea de a consulta cîteva codice rare, apărute de teama că vor fi copiate sau, și mai rău, publicate; la cealaltă, întîlnim realitatea întunecată a ieșirii din ființă, a transformării omului în altceva, așa cum a apărut contemporanilor săi Antonio Magliabechi, aflat pînă la moartea sa (petrecută în 1714) în serviciul lui Cosimo de Medici: *“Adevărată bibliografie vie, el cunoștea pe dinafară nu numai cataloagele bibliotecilor florentine, dar și ale majorității marilor biblioteci europene, precum și amplasarea volumelor. Asimila printr-o lectură în «diagonală» conținutul a nenumărate cărți: titluri, prefețe, dedicații; o aruncătură de ochi asupra fiecărui capitol îl informa asupra valorii lucrărilor și asupra izvorului folosit de autor”.* Era el însuși o mare bibliotecă... Dar nu era o profesie. Era doar un loc straniu, însuflețind parcă o ilustrație dintr-un roman gotic. Sau era *avant la lettre* un fișier de bibliotecă *on line*, amenințat permanent de o pană de curent, de o defecțiune tehnică. În real, mai mult decît în lumea virtuală, orice este posibil, chiar și un cip de memorie de uz personal.

Dar să revenim la ideea de colecționar, de bibliofil, într-un cuvînt de posesor de cărți. Evident, motivele pentru care cineva strînge, deține cărți sînt dintre cele mai variate, într-un spațiu aparte aflîndu-se cel care are în vedere calitatea execuției „obiectului” (iată cuvîntul: „frumusețea” sa) și nu în ultimul rînd raritatea acestuia. De aici încolo, însă, ceea ce iese la suprafață corupe semnificația primară a cărții, definind-o cu insistență în cîmpul valorii

materiale, iar dacă această realitate are și atributul cantității, al numărului posedat, ne aflăm pe pragul acumulării, acolo unde simțul proprietății se acutizează. De multe ori, nici nu mai e vorba de bibliotecă, fiindcă rostul acesteia se pierde, instituindu-se sinonimia cu tezaurul. Într-un sens, devine o componentă vizibilă a statutului social și, ca orice lucru care este etalat, care nu poate fi ascuns, cere însemnele posesorului. Cum am văzut, Albert Flocon compara legătura cărților, faimoasele legături în piele sau în alte materiale scumpe, avînd încrustate chiar pietre semiprețioase ori utilizînd pentru înscrisuri și ornamentații folia de aur – cu livreaua lacheilor. Dar, în funcție de casa nobiliară, livreaua personalizează, e un marcaj al apartenenței, asigură înțelesul prin utilizarea unui cod pentru care privirea este pregătită. La rîndul său, cartea, atunci cînd legătura părea a fi insuficientă pentru a acoperi orgoliul posesiunii, *trebuia* să conțină mărturia în cauză și, cum refacerea prin tipar nu era posibilă, a apărut adausul, căruia i s-a dat și o denumire: *ex libris*.

De regulă, odinioară, *ex librisul* conținea o imagine și, inevitabil, un nume; cineva comanda și altcineva executa. Erau reproduse blazoane, armoarii, apoi, după gustul epocii, figuri mitologice, elemente florale, imagini extrase dintr-o faună mai mult sau mai puțin fantastică. „Se purta” bestiarul, se antropomorfiza și, destul de repede, s-a apelat la o simbolistică întrucîtva mai elaborată. Materialul de bază era hîrtia, trecută prin tehnica gravurii sau a tiparului; mai rar era utilizată mătasea, care necesita o altă prelucrare. Lipit pe prima pagină a cărții, *ex librisul* devenea un tatuaj: el nu vorbea aproape nimic despre „corpul” care îl purta, vorbea doar despre „stăpîn”, adesea cu infatuare, cu ostentație, întrucît nu întotdeauna calitatea posesorului era prinsă în simbol. *Ex librisul* era, astfel, și un elogiu, un omagiu, poate nu de fiecare dată îndreptățit, dar... oameni sîntem, mai ales cînd lauda e comandată!

Cu timpul, petecul de hîrtie începuse a vorbi, la început timid și cu oarecare reținere, și despre sine. Era dreptul pe care și-l revendica imaginea și, implicit, graficianul, împingînd la un conflict între prestigiu și orgoliu sau între două feluri de valori, valoarea artei și valoarea materială. Putea fi, oare, stins acest conflict? Posesorul a înțeles destul de repede, dat fiind și sporul cultural dobîndit, că orgoliul său poate primi o dimensiune în plus prin prestigiul artistului iar valoarea materială sporește procentual prin valoarea estetică. Azi, ne putem așeza chiar violent în interiorul mecanismului economiei de piață: Cît *costă* un ex libris purtînd semnătura lui Dali, să zicem? Pentru a nu mai menționa numele atîtor mari creatori ai Evului de Mijloc.

Cu alte cuvinte, dincolo de orice calcule, ex librisul s-a întors din lumea din care s-a încercat, inițial, a fi scos: lumea artei. Poate fi atașat, cel mult, graficii de carte – e totuși o apartenență care, chiar la limită judecînd, nu-i dislocă valoarea. Un ex libris creat în zilele noastre poate fi pus în ramă, el există și în afara cărții, se exprimă numai pe sine și aceasta chiar dacă mai poartă, în inscripție, numele unui iubitor de carte. Din acest ultim punct de vedere, se ajunge la o anume neutralitate, cu toate că un vehicul afectiv e conținut, mai retras decît, de pildă, cel care mișcă articulațiile unei dedicații. În schimb, cu mai multă putere, ne vorbește despre cel care i-a dat identitate sub forma discretă a unei semnături: iese în prim plan un al doilea nume – numele artistului, ca moment al eclipsei numelui posesorului cărții virtuale (spunîndu-i astfel fiindcă ex librisul poate să nu mai ajungă la destinația sa concretă, întrerupîndu-se drumul altădată aflat în normalitate, în firesc). Și dacă ar fi să mai forțăm o apropiere, căutînd o asemănare cu o copertă de carte, am zice că numele destinatarului ține de titlu (de data aceasta la propriu), iar cel al artistului aduce în vizibil autorul. Semnificația ne-o oferă biblioteconomia: în nici o bibliotecă, volumele nu se fișează după titlu...

Expoziția de față* este fișată la numele Ștefan Orth. Și ea ne duce cu gândul la tehnica miniaturii: linii fine, delicate, imagini prinse în culori sau în expresivitatea alb/negrului, fragmente de realitate comprimate pe suprafețe care solicită retina. La intersecția destinației cu propriile sale gânduri, artistul oferă idei care se desprind de desen pentru a trăi în impresii. Ele te solicită și îți impun. Adică se conjugă, fac corp comun cu poezia, așa cum s-a întâmplat și cu două dintre albumele realizate de artist în ultimul timp: excursurile mixte (text/imagini) în poezia *Cântării cântărilor* și în cea a liricii contemporane sibiene.

De fapt, ex librisurile lui Ștefan Orth s-au desprins de carte. Ele există – și atât! „Lucrează” prin sugestie și te lasă să construiești: un ex libris dedicat unei poete se deschide, sensibil, către vibrația feminității. Un altul dă contur medievalității aflate în arterele Cetății. Alături, ești trimis înspre armoniile unei partituri ori ești așezat în intimitatea unei mari biblioteci publice. Izolând ex librisurile de carte și punându-le în ramă, Ștefan Orth le-a simțit adevărata apartenență.

Mircea Braga

* *Expoziția de ex-librisuri semnate de Ștefan Orth, găzduită de Biblioteca ASTRA în perioada 1-26 noiembrie 2007, în cadrul Anului Cultural 2007 – Sibiu Capitală Culturală Europeană.*